

Απαντήσεις Αρχαία Κατεύθυνσης 2010

A.1. Η αρετή αναφέρεται στα πάθη και στις πράξεις: σ' αυτά η υπερβολή αποτελεί λάθος και ψέγεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το ορθό· φυσικά, τα δύο αυτά, ο έπαινος και η επιτυχία του ορθού, πάνε μαζί μαζί με την αρετή. Ένα είδος μεσότητας είναι λοιπόν η αρετή, που έχει για στόχο της το μέσον.

Επιπλέον το λάθος γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό και το άπειρο πάνε μαζί, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο), το σωστό όμως γίνεται με έναν μόνο τρόπο (γι' αυτό και το πρώτο είναι εύκολο, ενώ το άλλο είναι δύσκολο: είναι εύκολο, πράγματι, να αποτύχεις στον στόχο σου και είναι δύσκολο να τον πετύχεις)· γι' αυτό λοιπόν η υπερβολή και η έλλειψη είναι χαρακτηριστικά της κακίας και η μεσότητα της αρετής:

«καλοί γινόμεσθε με έναν μόνο τρόπο, κακοί με πολλούς τρόπους».

B.1. Η υπερβολή και η έλλειψη δεν είναι μόνο λάθος αλλά και κακία. Η μεσότητα δεν είναι μόνο το σωστό αλλά και αρετή. Για να καταλήξει σε αυτό το συμπέρασμα ο Αριστοτέλης επιστρατεύει το παράδειγμα των Πυθαγορείων, οι οποίοι ανάμεσα στα άλλα δίδασκαν ότι το κακό πάει μαζί με το άπειρο, επομένως και η υπερβολή και η έλλειψη είναι κακίες, αφού γίνονται με πολλούς τρόπους. Το καλό αντίθετα, πάει με το πεπερασμένο, γι' αυτό και η μεσότητα είναι καλή, αφού γίνεται μόνο με έναν τρόπο: «τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἔστιν...», «τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς...». Για να ενισχύσει λοιπόν τη θέση του ο Αριστοτέλης, επιστρατεύει το παράδειγμα των Πυθαγορείων, σύμφωνα με το οποίο αντίθετες δυνάμεις κυβερνούν τον κόσμο. Στη διδασκαλία αυτή το αγαθόν είναι σύστοιχο π.χ. με το φως, με το δεξιόν, με το εν, με το πέρας ενώ το κακόν με το σκότος, με το αριστερόν, με το πλήθος, με το άπειρον. Έτσι, προβάλλει την αντίθεση ανάμεσα στο λάθος, ως σχετικό με την υπερβολή και την έλλειψη και το σωστό, ως σχετικό με το μέσο.

Επιπρόσθετα, αυτή η θέση των Πυθαγορείων ενισχύεται από τον άγνωστης προέλευσης στίχο «καλοί γινόμεσθε με έναν τρόπο, αλλά κακοί με πολλούς» κι αυτό γιατί η υπερβολή και η έλλειψη βρίσκονται σε άπειρα σημεία έξω από το μέσον, γι' αυτό ο άνθρωπος μπορεί με πολλούς τρόπους (πολλαχῶς, παντοδαπῶς) και εύκολα να αποτύχει στο στόχο του, να κάνει λάθος. Αντίθετα, το μέσον βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο· γι' αυτό με έναν μόνο τρόπο και δύσκολα μπορεί ο άνθρωπος να πετύχει τον στόχο του, να κάνει το σωστό. Γι' αυτούς τους λόγους το μέσον σχετίζεται με την αρετή και τους καλούς ενώ η υπερβολή και η έλλειψη, ως ακρότητες, σχετίζονται με την κακία. Ο Αριστοτέλης για να ενισχύσει τη θέση του επιστρατεύει λοιπόν όχι μόνο τους Πυθαγορείους αλλά και την ποίηση. Στο ίδιο πνεύμα παραπέμπουν και οι νεοελληνικές γνωμικές φράσεις «Ένας ο δρόμος του καλού και χίλιοι του διαβόλου», «ο διάβολος έχει πολλά ποδάρια».

B.2. Τα χαρακτηριστικά της αρετής, που συνιστούν την έννοια της, κατά τον Αριστοτέλη είναι αρχικά πως η αρετή είναι ἔξη, δηλαδή μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, ένας μόνιμος τρόπος συμπεριφοράς. Ως ἔξη είναι προαιρετική, επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο και βρίσκεται στο μέσον που καθορίζεται από τη λογική και μάλιστα τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου. Επιπλέον, η αρετή είναι το σωστό, ενώ αντίθετα οι κακίες είναι λάθη που οφείλονται στην υπερβολή ή στην έλλειψη. Αναλυτικότερα, το πρώτο γνώρισμα της αρετής, η ἔξη (<ἔξω, μέλλ. του ρήμ. ἔχω) σήμαινε το να έχει ή να κατέχει κανείς κάτι συνέχεια, ἔξη όμως είναι και η μόνιμη κατάσταση που προκύπτει από συνήθεια ή άσκηση. Με αυτή τη σημασία χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, δίνοντάς της ηθικό περιεχόμενο. Η κάθε ἔξη είναι αποτέλεσμα όμοιων επαναλαμβανόμενων ενεργειών και αυτό σημαίνει ότι η ποιότητα των ἔξεων εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών. Οι ἔξεις μπορεί να είναι και καλές και κακές, και αξιολογες και ανάξιες λόγου, και θετικές και αρνητικές, και αρετές και κακίες. Άρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζονται οι αρετές ἔξεις, εφόσον οι ἔξεις είναι δύο λογίων και πρέπει να προσδιορίζεται σε ποια από τις δύο κατηγορίες ανήκει η αρετή, ποια είναι δηλ. η ποιότητά της. Το γνώρισμα, λοιπόν, που διαφοροποιεί την αρετή από τις άλλες ἔξεις, κατά τον Αριστοτέλη δεν είναι μονάχα ένα, αλλά δύο. Μια ἔξη θεωρείται αρετή όταν κάνει τον άνθρωπο που την έχει να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του, αλλά και όταν βοηθάει αυτόν που την έχει να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένος.

Ο Αριστοτέλης αποδίδει στη αρετή το χαρακτηρισμό «προαιρετική» και σ' αυτό το σημείο υπεισέρχεται το ζήτημα της ελευθερίας της βούλησης του ανθρώπου, δηλαδή της ελευθερίας του να διαμορφώνει απόψεις και να πραγματοποιεί τις αποφάσεις σύμφωνα με τη θέλησή του, χωρίς καταναγκασμό. Ο φιλόσοφος συχνά τονίζει τη σημασία της προαίρεσης.

Όσον αφορά τη μεσότητα, πρόκειται για το μέσον σε ένα συνεχές και αδιαίρετο πράγμα. Το μέσον αυτό μπορεί να είναι δύο ειδών: μέσον με κριτήρια αντικειμενικά και μέσον με υποκειμενικά κριτήρια, με μέτρο δηλ. τον εαυτό μας.

Ο Αριστοτέλης αναφέρει ως δεδομένο ότι το μέσον προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά. Για να μη δημιουργείται όμως η εντύπωση ότι το κάθε άτομο προσδιορίζει το μέσον με το δικό του τρόπο, ο φιλόσοφος προσθέτει ένα κοινό κριτήριο, τον ὀρθόν λόγον, που διασφαλίζει την αντικειμενικότητα. Αναφέρεται μάλιστα στη λογική του «φρόνιμου» ανθρώπου, του μυαλομένου. Εξάλλου, χάρη στη φρόνηση υπάρχουν και όλες οι άλλες αρετές.

B.3. Σχολ. Βιβλίο σελ. 147-149: «Η παράδοση λέει πως όταν έφευγε ο Αριστοτέλης από την Αθήνα υπαινιγμό στη θανατική καταδίκη και στο τέλος του Σωκράτη»

B.4.

Σχέση < ἔξις
 Ανόρθωση < κατορθοῦν
 Καθαίρεση < προαιρετική, αἰρεῖσθαι
 Απάθεια < πάθεσι
 Υπόλοιπο < ἔλλειψις, ἔλλειψιν, ἔλλείπειν
 Διαβλητός < ὑπερβάλλειν, ὑπερβολὴν
 Εικαστικός < εἰκάζον
 Ουσία < ἔστιν, οὔσα
 Πρακτική < πράξις
 Ραστώνη < ῥάδιον

Γ.1. Εάν όμως θα ζήσω περισσότερο χρόνο, ίσως θα είναι αναγκαίο να υπομείνω τα βάρη του γήρατος, δηλαδή και να βλέπω και να ακούω λιγότερο, και να σκέφτομαι χειρότερα και να γίνομαι δυσκολότερος στο να μαθαίνω και πιο ξεχασιάρης, και από όσους προηγουμένως (πρωτύτερα) ήμουν καλύτερος, να γίνομαι από αυτούς χειρότερος. Αλλά πραγματικά, όμως, αν αυτά δεν τα αντιλαμβάνομαι, η ζωή θα γινόταν αβίωτη, αν όμως τα αντιλαμβάνομαι πώς δεν είναι ανάγκη να ζω χειρότερα και αθλιότερα; Πραγματικά όμως, αν τουλάχιστον πεθάνω άδικα, αυτό για όσους άδικα με σκοτώνουν (καταδικάζουν σε θάνατο) θα ήταν αισχρό διότι αν το να αδικεί κανείς είναι αισχρό, πώς δεν είναι αισχρό και το να κάνει οτιδήποτε άδικα;

Γ.2. πολλοῖς, γήρα, δυσμαθῆ, τούτους, ὑμῶν, ἐώρα, ἀπόβηθι, γενοίμεθα, ἦσθηνται, ἀδικῆσαι

Γ.3.α. ἐπιτελεῖσθαι: υποκείμενο του απρόσωπου ἀναγκαῖον ἔσται
 πρότερον: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ἦν βελτίων
 τούτων: γενική συγκριτική στο χείρω
 ἀβίωτος: κατηγορούμενο στο βίος από το ἂν εἶη
 ἐμὲ: αντικείμενο στην επιθετική μετοχή τοῖς ἀποκτεῖνασιν
 ὀτιοῦν: αντικείμενο στο απαρέμφατο ποιεῖν

Γ.3.β.

Η υπόθεση κρύβεται μέσα στην υποθετική μετοχή αἰσθανομένῳ : εἰ μὴ αἰσθανοίμην (ἐγώ)
 Απόδοση: ὁ βίος ἂν εἶη ἀβίωτος
 Απλή σκέψη του λέγοντος.

Επιμέλεια: Χατζηκαλλινικίδου Φωτεινή, Μουσιάδου Ελένη, Συμιρδάνη Άνν.